

بسمه تعالی

الگو اشاعه و نهادینه سازی برنامه درسی ملی و راهنما های نوین حوزه های تربیت و یادگیری

دکتر سید امیر رون^۱

مقدمه

پیشرفت و بالندگی نظام آموزش و پرورش یک کشور به کارشناسان، معلمان و مدیران آن کشور بستگی دارد و نیروی انسانی کارآمد و با دانش است که یک جامعه را بالنده و پیشرفته می گرداند. تحول بنیادین، نیازمند پرورش نیروی انسانی باکیفیت و باصلاحیت است و پیشرفت همه جانبه به ویژه بدون داشتن معلمانی فرهیخته و متدین ممکن نیست. فرایند اشاعه (زمینه سازی، آماده سازی، پذیرش و نهادینه سازی ارزشیابی، نظارت و پایش) از فعالیتهای ضروری و موثر برای تربیت نیروی انسانی متناسب با شرایط متغیر زمانی است و ابزاری است که به وسیله فنون، روشها و ایجاد شرایط مناسب مختلف، به ویژه معلمان، مدیران و اولیاء را در اداره بهتر مدارس و محیط های متنوع آموزشی و تربیتی یاری می رساند. ایجاد یک نظام آموزش و پرورش مطلوب و مناسب، تا اندازه زیادی به کمک اشاعه و ارتقاء توانمندی های نیروهای اجرایی به ویژه معلمان امکان پذیر است.

نظام های آموزشی به اقتضای زمان، نیازهای جامعه و یا تغییرات در دیدگاههای تربیتی و متناسب با پیشرفت های علوم در دوره های مختلف زمانی سیاست های آموزشی خود را مورد بازنگری قرار می دهند. در کشور ما نیز از سال ۱۳۸۶ کار مطالعاتی در خصوص تحول بنیادین در آموزش و پرورش صورت گرفت که حاصل آن انتشار سه سند مهم مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در سال ۱۳۹۰ و بدنبال آن تصویب سند برنامه درسی ملی در سال ۱۳۹۱ بود.

---

^۱ عضو هیئت علمی و مشاور رئیس سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی

برنامه درسی ملی سندی است که نقشه کلان برنامه درسی و چارچوب نظام برنامه ریزی درسی کشور را به منظور تحقق اهداف آموزش و پرورش نظام جمهوری اسلامی ایران تعیین و تبیین می نماید. این برنامه به عنوان یکی از زیر نظام های اصلی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و به منزله نقشه جامع تربیت و یادگیری، زمینه ایجاد تحول همه جانبه گسترده و عمیق در مفاهیم و محتوای آموزشی و تربیتی را فراهم می آورد. این برنامه تحول آفرین با تدارک فرصت های تربیتی متنوع و جامع از طریق حوزه های تربیتی و یادگیری، درصدد است تا امکان کسب شایستگی های لازم جهت درک و اصلاح موقعیت بر اساس نظام اسلام ناب محمدی (ص) توسط دانش آموزان را فراهم کند، و آنان را برای تکوین و تعالی پیوسته هویت خویش تا دستیابی به مراتبی از حیات طیبه یاری رساند. رسالت خطیر برنامه درسی ملی فراهم آوردن سازوکارهای مناسب برای طراحی، تدوین، اجرا و ارزشیابی از برنامه های درسی ملی تا محلی می باشد تا بر مبنای فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی مفاهیم آموزشی و تربیتی به صورت نظام مند و ساختار یافته در اختیار دانش آموزان قرار گیرد و محیطی با نشاط و مدرسه ای دوست داشتنی را به تصویر بکشاند.

سند برنامه درسی ملی در حقیقت نقشه راه کلیه سیاست گذاری ها و تولید برنامه ها و منابع آموزشی و تربیتی از جمله تولید راهنمای برنامه های درسی و تربیتی برای کلیه دوره ها و پایه های تحصیلی، تعیین زمان و ساعات آموزشی و تولید بسته های تربیت و یادگیری است.

اجرای مطلوب این برنامه نیازمند درک و فهم کلیه دست اندرکاران امر تعلیم و تربیت از مفاهیم سند و راهنماهای برنامه های درسی و تربیتی آن، مساعدت و توجه ویژه و بهره مندی از صلاحیت ها و شایستگی های حرفه ای و تخصصی مناسب آنان در اجرای محتوای این سند در مدارس و محیط های متنوع تربیت و یادگیری است. لذا مفاد آن باید در آموزش نیروی انسانی و در برنامه های آموزشی و درسی و توانمند سازی و بازآموزی مخاطبان و مجریان در سطوح مختلف تحصیلی، مراکز آموزش های ضمن خدمت، لازم است که مورد توجه و اقدام قرار گیرد.

۱- اهمیت و ضرورت

برای اینکه اجرای هر تغییر و نوآوری درسی و تربیتی در سطح یک جامعه با موفقیت همراه باشد لازم است که بستر سازی های اجتماعی لازم در مورد آن انجام پذیرد. به اعتقاد اغلب صاحب نظران تعلیم و تربیت و برنامه ریزی درسی، تولید برنامه های درسی یک فعالیت است و اشاعه آن فعالیت دیگری است، و روشهایی که باعث اشاعه یک برنامه درسی در بدنه آموزش و پرورش و نهادینه سازی آن می گردد یک بحث محوری و مهم می باشد. به عبارت دیگر برای تاثیرگذار نمودن برنامه های درسی در تار و پود فعالیت های جاری مدارس بایستی اقدامات و فرایندهای مختلفی به منظور اشاعه آن در دستور کار سیاستگذاران آموزش و پرورش قرار گیرد .

با توجه به تاثیرات عمیق برنامه های درسی و تربیتی در ارتقای فرهنگ عمومی جامعه و همچنین تربیت معلمان و دانش آموزان ، نظام آموزش و پرورش ناگزیر است کارکرد خود را به گونه ای ارتقاء دهد که امکان ترویج مولفه های سند و راهنماهای آن فراهم گردد . چرا که پیامد یک اشاعه و نهادینه سازی خوب برنامه درسی در سطح جامعه می تواند ارتقاء بهره وری نظام آموزش کشور را بدنبال داشته باشد.

از دیدگاه صاحب نظران آموزشی ، رفتارهای افراد، تحت تأثیر عواملی متعدد و تأثیرگذار، نظیر باورها و ارزش ها شکل می گیرد. از این رو، برای اصلاح رفتار مجریان آموزشی ، ابتدا باید باورها و ارزش های آنها بر اساس ارزش های مورد نظر اصلاح و تقویت شود. تحقیقات متعدد بر این نکته تأکید دارند که نگرش دست اندرکاران به برنامه، عامل مهمی در اجرای برنامه است . به همین دلیل تعمیق آگاهی معلمان نسبت به تحولات برنامه های درسی و تفاهم وقانع کردن آنها درمورد دلایل تحولات دریک برنامه و کاهش مقاومت آنها در برابر نوآوری های آموزشی و درسی ، به ویژه مشارکت آنها در فرایند اجرای کامل برنامه درسی ملی امر بسیار مهمی است .

پیاده سازی برنامه درسی ملی و نهادینه کردن آن دغدغه اصلی متولیان آن در راستای تربیت دانش آموزان می باشد. تحول در مرحله اول یک امر ذهنی و درونی و بعد امری عینی و بیرونی است ، بنابراین همراه شدن معلمان، مدیران مدارس و سایر ذینفعان که از مخاطبان و مجریان اصلی برنامه های درسی هستند امری بسیار

مهم در زمینه تحقق هدف های تحول بنیادین آموزش و پرورش است.

فلسفه اصلی اشاعه و نهادینه سازی برنامه درسی ملی در نظام آموزش و پرورش رساندن پیام سند و راهنماهای آن به کارشناسان آموزشی استان ها ، مدیران مراکز آموزشی ، معلمان و دیگر مخاطبان در دوره های مختلف تحصیلی و کار بست آن در محیط های متنوع یادگیری و مدارس است. در قوانین مصرح سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به شماره های ۶-۸ و ۶-۱۱ به ارتقای شایستگی ها و توانمندی های نیروی انسانی و در ردیف ۳۳ راهکار ۲-۱۹ زیر نظام برنامه درسی برنامه اجرایی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۴۰۰-۱۳۹۷) به "تدوین و اجرای برنامه اشاعه برنامه درسی ملی با لحاظ نمودن عوامل سهیم و موثر" و همینطور گزاره های ۵-۱۴ و ۷-۱۴ مولفه سیاست ها و الزامات اجرایی سند برنامه درسی ملی، بر اشاعه و تعمیم محتوای سند برنامه درسی ملی در بین مجریان ، مخاطبان و ذینفعان نیز به عنوان یک عمل الزامی و قانونی یاد شده است. بر این اساس مهمترین دلالت ها و ضرورت های اشاعه و نهادینه سازی محورهای سند برنامه درسی ملی به شرح زیر است.

- ۱- تبیین مبانی و اصول تحولی ناظر بر طراحی ، تدوین و اجرای برنامه های درسی و تربیتی
- ۲- تبیین رویکرد و جهت گیری کلی برنامه های درسی از دیدگاههای نامناسب به فطرت گرایی توحیدی
- ۳- تشریح چگونگی اجرای الگوی هدف گذاری
- ۴- تبیین چگونگی تحقق هدف کلی ، شایستگی های پایه و اهداف راهنماهای برنامه های درسی و تربیتی
- ۵- تبیین چگونگی اجرای راهنماهای نوین حوزه های تربیت و یادگیری یازده گانه (تحول در کارکردها، قلمرو حوزه های تربیت و یادگیری، جهت گیری در سازماندهی محتوا و شیوه های آموزش)
- ۶- تشریح کار بست اصول حاکم بر انتخاب راهبردهای یاددهی و یادگیری و شیوه ارزش یابی پیشرفت تحصیلی
- ۷- تبیین چگونگی اجرای بسته ها و محیط های متنوع تربیت و یادگیری
- ۸- تشریح انواع زمان تعلیم و تربیت و برنامه ریزی درسی و تربیتی با توجه به زمان در اختیار و اقتضات استانی و منطقه ای

۲-اهداف کلی و جزئی

اهداف کلی

۱-تبیین محورهای برنامه درسی ملی و راهنماهای برنامه های درسی و تربیتی یازده گانه برای مجریان و مخاطبان در سطح کشور (کارشناسان ،مدیران ، معلمان و سایر ذینفعان) ، با هدف ارتقاء شایستگی ها و توانمند سازی آنها در تحقق اهداف تحولی و نحوه کاربست این محورها وراهنماها درمحیط های متنوع تربیت و یادگیری ومدارس ،

۲-ایجاد درک، فهم مشترک و هم افزایی بین متولیان ،مجریان ومخاطبان درخصوص محورهای برنامه درسی ملی وراهنماهای برنامه های درسی و تربیتی از طریق ارتباط وگفتمان سازی، تحلیل وتبیین ،آموزش وتوانمند سازی، تعامل وتبادل تجربیات موفق و نهادینه سازی .

اهداف جزئی

۱-گفتمان سازی وآشنایی مخاطبان و ذینفعان با مفاهیم برنامه درسی ملی و راهنماهای برنامه درسی و فلسفه تولید ، کارکرد واثربخشی آنها ونحوی مشارکت وپشتیبانی برای پیاده سازی آنها ،

۲-شناخت وتوانمند سازی مدرسان نسبت به چپستی وچگونگی آموزش واجرای برنامه درسی ملی وراهنماهای برنامه های درسی وکمک به فهم مشترک بین سیاستگزاران و مجریان

۳-توانمندسازی مجریان (کارشناسان ،مدیران ، معلمان ومشاوران) از چگونگی کاربست مولفه های برنامه درسی ملی و راهنماهای برنامه های درسی نوین درمحیط های متنوع تربیت و یادگیری ومدارس با هدف نهادینه سازی برنامه درسی ملی در جهت ارتقاء و تحقق اهداف تحول بنیادین آموزش وپرورش

۴-ارتقاء شایستگی های پایه، حرفه ای و تخصصی کارشناسان آموزشی ستاد و استان ها ، مدیران و اولیاء مدارس و معلمان و مشاوران سطوح مختلف تحصیلی در اجرای کامل برنامه درسی ملی و ارزیابی عملکرد و ارائه گزارش به مقام بالاتر.

۳- جامعه هدف و مخاطبان

جامعه هدف و مخاطبان تمامی افراد ذریبط و ذینفع و حامیان اجرای کامل برنامه درسی ملی است. بطوریکه جامعه هدف مرحله اول در سه فاز بدین قرار می باشد: در فاز اول مدرسان منتخب از دانشگاه ها به ویژه فرهنگیان و یا ضمن خدمت و گروه های آموزشی استان ها هستند که توسط مدرسان منتخب کشوری (از میان استادان، صاحب نظران، کارشناسان مجرب و مسلط به مولفه های برنامه درسی ملی و راهنماهای برنامه های درسی) آموزش می بینند، در فاز دوم مدرسان منتخب مناطق آموزشی هستند که توسط مدرسان استانی آموزش می بینند. و در فاز سوم مجریان برنامه درسی ملی و راهنماهای برنامه های درسی یعنی معلمان منتخب دوره های پیش دبستان، ابتدایی و متوسطه مدارس می باشند که توسط مدرسان مناطق آموزش داده می شوند.

۴- عناوین و رؤوس محتوا

۱- تبیین دلالت های مبانی فلسفی و علمی، چشم انداز و مفهوم برنامه درسی ملی و راهنماهای برنامه های درسی یازده گانه و فلسفه تولید و کارکرد و اثربخشی آنها

۲- تشریح نسبت اسناد تحولی با برنامه درسی ملی و فرق این سند با راهنمای برنامه درسی حوزه های تربیت و یادگیری

۳- تبیین اصول یازده گانه ناظر بر تولید حوزه های تربیت و یادگیری (دین محوری، هویت ملی، اعتبار نقش یادگیرنده، مرجعیت معلم، نقش پایه ای خانواده، توجه به تفاوت ها، جامعیت، تعادل در برنامه درسی، یادگیری مادام العمر، جلب مشارکت و تعامل، یکپارچگی و فراگیری) و تشریح دلالت ها و ملاحظاتی که در ایجاد فرصت های تربیت و یادگیری باید مد نظر قرار گیرد.

۴- تبیین رویکرد فطرت‌گرایی توحیدی، و طرز تلقی نسبت به مولفه‌های برنامه نظیر: دانش‌آموز، معلم یا مربی، مدیر مدرسه، محتوا، شیوه یاددهی و یادگیری، شیوه ارزشیابی، محیط تربیت و یادگیری

۵- تبیین الگوی هدف‌گذاری برنامه درسی ملی و هدف کلی برنامه‌های درسی و تربیتی و شایستگی‌های پایه و اهداف راهنماهای برنامه‌های درسی و تربیتی و چگونگی تسهیل شرایط تحقق آنها.

۶- تبیین راهنماهای حوزه‌های تربیت و یادگیری یازده گانه تحت عناوین: حکمت و معارف اسلامی، قرآن و عربی، زبان و ادبیات فارسی، فرهنگ و هنر، سلامت و تربیت بدنی، کار و فناوری، علوم انسانی و مطالعات اجتماعی، ریاضیات، علوم تجربی، زبان‌های خارجی و آداب و مهارت‌های زندگی و بنیان خانواده

۷- تشریح چگونگی اجرایی نمودن اصول حاکم بر انتخاب راهبردهای یاددهی و یادگیری

۸- تشریح چگونگی اجرایی نمودن اصول حاکم بر ارزشیابی پیشرفت تحصیلی و تربیتی متریان

۹- تبیین چگونگی استفاده از محیط‌های متنوع و بسته‌های تربیت و یادگیری

۱۰- تشریح ساختار و انواع زمان تعلیم و تربیت در دوره‌های تحصیلی و چگونگی اجرایی نمودن زمان در اختیار استان، منطقه و مدرسه با توجه به برنامه‌های درسی و تربیتی مشترک و محلی

۱۱- تبیین چگونگی طراحی و اجرای برنامه درسی و تربیتی محلی.

۵- ارکان و فرایند اجرا

۵/۱- تبیین و تصویب الگو در سطح شورای معاونان وزارت متبوع

۵/۲- ابلاغ الگو از سوی وزارت متبوع به سازمان پژوهش و ادارات کل استان‌ها برای اجرایی شدن آن

۵/۳- به منظور مدیریت، برنامه ریزی و نظارت بر کیفیت اجرای اشاعه و نهادینه سازی برنامه درسی ملی دو کمیته راهبری در دو سطح ستاد و استانی تشکیل و مستقر خواهد شد. ابلاغ اعضای کمیته راهبری در سطح ستاد توسط معاون وزیر و رئیس سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، و ابلاغ اعضای کمیته راهبری در سطح استان توسط مدیرکل استان صادر خواهد شد.

۵/۴- تهیه و تولید بسته های تربیت و یادگیری اشاعه و نهادینه سازی برنامه درسی ملی و راهنماهای برنامه های درسی و تربیتی یازده گانه متناسب با جامعه هدف و مخاطبان در سطح کشور

۵/۵- اشاعه و نهادینه سازی بسته های تربیت و یادگیری در کارگاههای تعاملی -گفتمانی -مجازی و ارزشیابی محتوا و کارایی شیوه اجرای طرح متناسب با سطح جامعه هدف تحت پوشش، توسط کمیته های راهبری مستقر در سازمان پژوهش و استانها و دریافت باز خورد برای اصلاح آن

۵/۶- شیوه اجرای الگو به روش آبخاری - پلکانی -مجازی بتدریج در مراحل مختلف در سطح کشور صورت خواهد گرفت .

۵/۷- ترکیب اعضا و وظایف هر یک از کمیته های راهبری در سطوح ستاد و استان ها به قرار ذیل است:

۵/۷/۱ - ترکیب کمیته راهبری اشاعه و نهادینه سازی برنامه درسی ملی در سطح ستاد و

وظایف اعضا:

۱- معاون پژوهشی وزیر و رئیس سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی ۲- معاون توسعه منابع و پشتیبانی سازمان پژوهش ۳- معاون برنامه ریزی درسی و تولید بسته های تربیت و یادگیری ۴- معاون برنامه ریزی و توسعه منابع وزارت متبوع ۵- مدیرکل دفتر برنامه تالیف کتاب های درسی ابتدایی و متوسطه نظری ۶- مدیرکل دفتر تالیف کتاب های درسی فنی و حرفه ای و کار دانش ۷- مدیر کل دفتر انتشارات و فناوری آموزشی ۸- رئیس اداره

روابط عمومی و امور بین الملل سازمان پژوهش ۷-دو نفر از صاحب نظران مجرب و مسلط بر محورهای برنامه درسی ملی

وظایف اعضای کمیته راهبری در سطح ستاد:

۱- تشکیل جلسات مستمر به منظور برنامه ریزی، هدایت و ارزشیابی از تولید بسته های تربیت و یادگیری و شیوه اجرای طرح در سطح کشور، شناسایی مسائل اجرایی و ارائه راه حل برای رفع تنگناها،

۲- انتخاب و تشکیل جلسات توجیهی مدرسان کشوری حداقل ۱۳ و حداکثر ۱۵ نفر از اساتید و کارشناسان مجرب و مسلط به محورهای برنامه درسی ملی و راهنماهای برنامه های درسی و تربیتی یازده گانه، و نظارت بر تولید محتوا توسط مدرسان کشوری با توجه به سرفصل های مصوب،

۳- بررسی و تصویب سرفصل ها و محتوای تولید شده، مدت زمان، شیوه ارائه محتوا

۴- تدوین شاخص ها، ضوابط و نظارت بر انتخاب مدرسان استانی

۵- تدوین شیوه نامه ارزشیابی از میزان شایستگی ها و قابلیت های مدرسان استانی و صدور گواهی نامه ضمن خدمت،

۶- پیش بینی و تامین هزینه های اجرای الگو در سطح ستاد،

۷- نظارت و ارزیابی کیفیت اجرای الگو در سطح ستاد، استان ها و مناطق

۸- تدوین طرح پژوهشی در خصوص بررسی میزان موثر بودن اجرای الگو در فرایند تدریس معلمان سطوح مختلف تحصیلی (حداقل ۵ استان).

۵/۷/۲- ترکیب کمیته راهبری اشاعه و نهادینه سازی برنامه درسی ملی در سطح استان و وظایف

اعضای کمیته:

۱- مدیرکل استان ۲- معاون پژوهش و برنامه ریزی و توسعه منابع ۳- معاون آموزش متوسطه ۴- معاون آموزش ابتدایی ۵- مدیر روابط عمومی ۶- یک نفر برنامه ریز درسی و یا متخصص علوم تربیتی مجرب و مسلط بر مولفه های برنامه درسی ملی .

وظایف اعضای کمیته راهبری استان:

۱- تشکیل جلسات مستمر به منظور برنامه ریزی ، هدایت و ارزشیابی از تولید بسته های تربیت و یادگیری و شیوه اجرای طرح در سطح استان و مناطق ، شناسایی مسائل اجرایی و ارائه راه حل برای رفع تنگناها ،

۲- انتخاب مدرسان استانی و نظارت بر انتخاب مدرسان مناطق آموزشی

۳- نظارت بر تولید محتوا و بسته های تربیت و یادگیری با توجه به سرفصل های مصوب ،

۴- بررسی و تصویب محتوای تولید شده ، مدت زمان ، شیوه ارائه محتوا توسط مدرسان استانی و مناطق ،

۵- تدوین شاخص ها و ضوابط انتخاب مدرسان منطقه ایی و معلمان مدارس ،

۶- تدوین شیوه نامه ارزشیابی از میزان شایستگی ها و قابلیت های مدرسان منطقه ایی و صدور گواهی نامه ضمن خدمت برای مدرسان مناطق و معلمان مدارس ،

۷- پیش بینی و تامین هزینه های اجرای الگو در سطح استان و مناطق

۸- نظارت و ارزیابی کیفیت اجرای الگو در بین مدرسان در سطح استان و مناطق تابعه و ارائه گزارش به ستاد

منابع

- ۱- فلسفه تربیت در جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰، دبیر خانه شورای عالی آموزش و پرورش
- ۲- فلسفه تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰، دبیر خانه شورای عالی آموزش و پرورش
- ۳- رهنامه نظام تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران (بویژه الگوی نظری نظام برنامه درسی (۱۳۹۰، دبیر خانه شورای عالی آموزش و پرورش
- ۴- چرخش های تحول آفرین (بویژه در حوزه برنامه ریزی درسی و تالیف کتاب درسی و تولید بسته آموزشی)، ۱۳۹۰، دبیر خانه شورای عالی آموزش و پرورش
- ۵- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰، دبیر خانه شورای عالی آموزش و پرورش
- ۶- برنامه درسی ملی، ۱۳۹۱، دبیر خانه شورای عالی آموزش و پرورش
- ۷- هاشمی، ۱۳۹۶، طراحی الگوی اشاعه برنامه های درسی در نظام برنامه ریزی درسی، موسسه پژوهش و نو آوری های برنامه درسی
- ۸- مظاهری حسن، ۱۳۹۷، الگو(چارچوب) اشاعه برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، کارگروه تدوین چارچوب اشاعه برنامه درسی ملی
- ۹- گروه برنامه ریزی نیروی انسانی، ۱۳۹۹، طرح تامین مدرس برنامه درسی ملی، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی
- ۱۰- غلامپور محمد و ابراهیمی فخار علی، ۱۳۹۵، آموزش ضمن خدمت، ضرورتها و اهمیتها، روشها و الگوها، مدیریت آموزشی واحد الکترونیکی دانشگاه آزاد اسلامی